

יש מאין, ניסים שהם כנגד הטבע, והשגחה⁷⁵ והשכר אינו אלא לאחר המיתה בהתדבק הנפש השכלית בשכל הפועל כפי מדת המעלות השכליות שהשיג האדם בחייו. ככל שהתפרסמו דעות אלו, ומדובר בדעות חדשניות שלא נשמעו כמותן בכל הקהילות היהודיות של הימים ההם, כך רבתה ההתנגדות אליהן ובהתאם גם לאלו שאחזו ופירסמו תורות אלו.

שני מוקדי התנגדות נקהלו על חכמי פרובנס – לדרום ולצפון, בספרד ובצרפת, היינו צפון צרפת, ארץ מגוריהם של בעלי התוספות. התנגדות זו ואלה שקדמו לה ושבאו לאחריה ידועה בשם הכולל 'פולמוס הרמב"ם'. כדי להבין מונח זה יש להבחין בין פולמוס למחלוקת: בעוד שמחלוקת היא כיום חלק מהותי ממסורת לימוד התורה, וכך היא דרכה של תורה – זה בונה וזה סותר עד שהאמת יוצאת לאור, המונח פולמוס מתאר מצב שונה שבו המחלוקת אינה עניינית גרידא, אלא גם חורגת מהנושא עצמו וכוללת האשמות שונות, בנוסח, דעה זו אסור לאומרה, או, מי שאוחז בדעה זו דינו כאפיקורוס וכדומה. ואכן, פולמוס הרמב"ם מתאר בדיוק מצב שבו שני הצדדים האשימו אחד את השני בדעות אסורות, ובהתאם לכך המעשים שבוצעו בהשראת הביקורת שהושמעה היו חמורים ביותר, וכפי שנפרט בקצרה, בדילוג על פרקי הפולמוס שאינם קשורים למאמר זה.

תאריכים ברורים אין לנו,⁷⁶ אבל לערך בשנת ד"א תתק"צ (1130) התעוררו חכמי מונטיפליר שבפרובנס, הלא הם ר' שלמה בן אברהם מן ההר ושני תלמידיו רבינו יונה גירונדי ור' דוד בן שאול, לצאת כנגד ספר מורה נבוכים וספר המדע. בין השאר הם גם ערכו מכתבים לחכמי צרפת ובקשו מהם לנדות את כל ההוגים בספרים אלו, וכך אכן קרה. בתגובה קמו חכמי ספרד שעמדו לצד הרמב"ם והחרימו את שכנגדם, וזה היה בחדש אב שנת ד"א תתקצ"ב (1132).⁷⁷ בהמשך מסרו אלו את אלו למלכות, עד שהנוצרים שרפו את ספר מורה נבוכים ברחובה של עיר,⁷⁸ וזמן קצר לאחר מכן נחתכו לשונותם של אלו שהלשינו על המורה נבוכים,⁷⁹ וזה היה

75 הסיבה שהם הכחישו בהשגחה פרטית היא, שאם הקב"ה משגיח על כל הבריות כפי מעשיהם, הטבע תצטרך להשתנות בהתאם למעשים, וכפי שהמעשים משתנים מבלי סוף כך גם חוקי הטבע, עד שלמעשה לא יהיו חוקי טבע קבועים, ראה על זה במקור שבהערה 99.

76 לא מצאתי תיאור מדויק לפולמוס זה. המכתבים והאיגרות נדפסו אנא ואנא, וחלקם לא נדפסו בשלימותם. הופיעו שני אוספים בלתי שלמים של מכתבים אלו: הראשון, אגרות קנאות (= קובץ תשובות הרמב"ם ואגרותיו, ח"ג), והשני, קבוצת מכתבים בענייני המחלוקת ע"ד ס' המורה והמדע יוצאים לאור לראשונה כו' ע"י ש' ד' ח' ה', במברג 1875. מכתבים אלו נדפסו ללא סדר זמנים, ולא תמיד יש קשר בין מכתב אחד לחבירו, וקשה לשחזר מה באמת קרה ומתי.

77 התאריך מפורש באגרות קנאות, דף ה'.

78 מכתבו של הרד"ק נדפס באגרות קנאות, דף ד'.

79 מלחמות ה' לר' אברהם בן הרמב"ם, עמוד נ"ח. ששים שנה לאחר מכן כותב ר' הלל החסיד בעל תגמולי הנפש (אגרות קנאות, עמוד 13), שדברים אלו קרו בפריס כמה ימים לפני שריפת התלמוד, עד שאפר התלמוד ואפר המורה נתערבבו ביחד, ומקרה מזעזע זה גרם לרבינו יונה לחזור בו מהתנגדותו אל הרמב"ם. והנה שריפת התלמוד היתה לערך בשנת ה"א א', ראה מאמרו של Paul Lawrence Rose, When was the Talmud burnt at Paris?, Journal of Jewish Studies LXII no. 2, Autumn 2011, p. 324, וקשה לומר שהמורה נשרף פעמיים פעם במונטפליר, ופעם בפריס, ובשתי הפעמים גם נכרתו לשונם של המלשינים. ונראה שלא דק בשמועתו.